

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותה יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

תגובה - מכתב למערכת 'שיחות'. כרך ח. חוברת 1. 1993.
הבט נוסף לשאלת האנטישמיות של יונג: חלום של יונג ופשרו

רות נצר

בהמשך לפולמוס: האם היו ליונג התבטאויות אנטישמיות, ומשמעות אנטישמיות זו - אשר התנהל מעל דפי 'שיחות' (1.2.3), ברצוני להביא כאן תמצית מאמר אשר פורסם בכתב-עת של האגודה היונגיאנית בניו-יורק על ידי ג'יי שרי (4). מאמר אשר מבהיר הבט נוסף בפרשה צילית עגומה זו. בנגוד לנסיון של אנקורי למעט או אף לבטל את מהות האנטישמיות של יונג, כותב המאמר, שרי, מכיר בעמדה האנטישמית שיונג נקט בה תקופה מסוימת. הוא מנסה להסביר התרחשות זו מתוך עדויות של יונג על עצמו.

בנגוד לטענתו של מיכה נוימן (3) מתוארת כאן אשמה - אף כי לא חרטה - שבאה לביטוי באופן מודע ולא מודע כאחד. מתואר כאן המחיר הנפשי והגופני שיונג שילם, ותהליך מודעות ושינוי שהתרחש בעקבותיו. והנה עיקר המאמר, והערותי בעקבותיו:

יונג כותב: "לא הבחנתי כמה אני עצמי הושפעת... ההזדהות המיסטית עם הארועים בגרמניה גרמה לי לחוות מחדש כמה מכאיב היקפו של המושג הפסיכולוגי 'אשמה קולקטיבית'!... אני ניגש לבעיה זו... עם תחושת נחיתות של הודאה בטעות" (5, עמ' 195). וכך: "באמת לא חשבתי שאדם יכול להיות כל-כך רע. חשבתי שהוא יכול להיות רע, אבל לרע יש לפחות איזשהוא אופי, בעוד הרע בגרמניה היה רקוב" (6, עמ' 425).

הרדינג (בתוך 7) מדווחת על חלום של יונג, מספטמבר 1939 , ובהמשך גם מפרשת אותו: "הוא במבצר שכל קירותיו ובנינו היו עשויים דינמיט. היטלר פסע לתוכו, והתייחסו אליו כאל נערץ אלוהי. היטלר עמד על רכס כדי להשקיף. יונג עמד על רכס מקביל, ואז משטח המצעדים נמלא בבופלו או שוורים שהתקהלו אל מקום שסגור בקצה האחד. העדר היה מלא מתח עצבני ונע באי שקט. אז ראה פרה אחת שעמדה לבדה, כנראה חולה. היטלר היה מוטרד בקשר לפרה ושאל את יונג מה הוא חושב עליה. יונג אמר: היא בודאי חולה. בנקודה זו, באו מאחור קוזקים בדהרה והחלו להבריה את העדר. יונג התעורר והרגיש: 'הכל בסדר'." (7, עמ' 181-182).

יונג פרש חלום זה כחלום שמתאר מציאות אוביקטיבית: האידאולוגיה הנאצית היא חמר נפץ שבו אינסטינקטים עדריים זכריים שמנותקים מהיסוד הנשי הרגשי. כתוצאה מחולי זה יתרחש הכיבוש העתידי של רוסיה את גרמניה. אבל אחת מתרומותיו הגדולות של יונג לפשר חלומות היא ההבחנה בין אינטרפרטציה אוביקטיבית וסוביקטיבית. למרות ששני הפירושים חשובים, אנליזת חלום יונגיאנית נוטה להדגיש פרשנות סוביקטיבית דווקא. והנה בחלום זה יונג משתמש בפרוש אוביקטיבי בלבד, וזאת כדי להראות את יכלתו לחזות בחלומות את ההתפתחות ההיסטורית של ארופה.

כדי להבין את הסיטואציה הלא מודעת של יונג עלינו להבין את החלום במובן סוביקטיבי: יונג בעצמו אמר (5, עמ' 222) שבהיטלר "כל גרמני יכל לראות את הצל של עצמו, את הסכנה הגדולה ביותר שלו... הוא היה פרסוניפיקציה ענקית של כל הנחיתויות האנושיות". [הצל הוא בעיקרו החלקים הנחותים פרימיטיביים של האישיות שהתודעה נוטה לחוות כרעים ולכן לשלול ולהדחיק. ר.ג.]. בחלומו, יונג בקרבה יתירה לצל (היטלר) ובאופן חלקי מזוהה איתו - מורם על רכס דומה. האישיות לעתים קרובות מסומלת על ידי בית. המבצר מתיחס ודאי לענין שהיה ליונג בתרבות ימי הביניים. המבצר עשוי דינמיט. בד"כ אנו מיחסים למבצר את הבטחון שהוא מעניק לאלו שבתוכו. כאן ההפך - הוא מאיים על אלה שבתוכו. לתוך המרחב הנפשי העשוי להתפוצץ נקהל עדר שהוא אינסטינקטים קולקטיביים במצב של דיסהרמוניה [אפשר לומר שיונג שהתייחס לתופעת הנאציזם מתוך הבט ארכיטיפי אכן התבצר בתאוריות ארכיטיפיות כהגנות - נוקשות אולי - כחומת מבצר, ושם מאגר של אינסטינקטים קולקטיביים נע באי שקט. האם העדריות כאן אינה תהליך התקרנפות? יתכן שאי המודעות של יונג שמבוטאת במהות המבצר ובהתנתקות מן הפרה, מגבירה את האי שקט הפנימי. זו קונסטלציה שבעצמה טעונה חמר נפץ. ר.ג.] ההערה, 'ש'הכל בסדר', היא כנראה תגובת היפוך שנועדה להדחיק את החרדה בחלום.

תגובת הכחשה זו ממשיכה גם בערות, כשיונג נמנע מעימות עם משמעות החלום כדרמה פנימית של נפשו. וכאן כדאי לזכור כי יונג הוא שאמר כי "חלומות בוקעים כשתיפקודם דורש זאת, כלומר כאשר התוכן הקומפנסטורי כה אינטנסיבי שהם יכולים לפרוץ את השינה. התוכן הקומפנסטורי הוא אינטנסיבי במיוחד כשיש לו משמעות ויטאלית לאוריינטציה המודעת" (8, עמ' 252). מה משמעות החלום לאוריינטציה המודעת של יונג?

המפתח לחלום הוא הפרה, נקבת הבופלו החולה, בעוד החלום נשלט על ידי עדר זכרי שיונג קישר עם אידאולוגיה נאצית זכרית. הפרה היא דימוי מעמקים של האמהי-נשי המזין-מעניק חיים-חלב. אספקט פורה מזין זה של האנימה [האנימה היא יסוד נשי שענינו במערכות יחסים וברגש.ר.נ.] הוא במצב מסוכן. מה גרם לפרה להיות כה חולה? ההיקסמות של יונג מארכיטיפ ווטן שחי שוב בגרמניה, והמרירות שלו כלפי הקולגים הפסיכואנליטיים גרמו לו להחמיץ את העמדה הרגשית כלפי מה שקרה בגרמניה. [נראה לי שהקוזק הפורץ הוא נקמת הצל, היסוד הנחות הברברי ביותר שבאישיות, שנוקם על כך שהאנימה חולה ומנותקת מכלל האישיות. במלים אחרות- ככל שהאנימה חולה יותר, כן גובר כוחו ההרסני של הצל. בניגוד לשילוש הקדוש מופיע כאן שילוש דמוני (האנטי-כריסט) של הצל: היטלר, הבופאלו והקוזק.ר.נ.]

לא רק חלומות בוקעים באופן של פיצוי-קיוזו לעמדה המודעת החד-צדדית, אלא גם סימפטומים גופניים. ואכן בתקופה זו - 1941 - יונג מדווח שהוא חש את גילו, את ליבו, חש דכאון שחור ימים אחדים, כתגובה לארועי המלחמה. ג'יי שרי טוען שדכאון זה נבע כנראה מההזדהות הלא-מודעת עם הרוח הגרמנית. ב-1944 יונג שבר את רגלו ואחר-כך עבר התקף לב. יונג כתב פעם: "התגובה המוסרית היא תוצאה של דינמיזם אוטונומי שנקרא הלב" (5, עמ' 446-447) אולי יונג חווה משהו חדש, תגובה מוסרית עמוקה למלחמה, כשהוא מגלה את ה'פרה החולה' של הניטרליות המוסרית שלו ב-1939.

בסוף מותו, יונג חווה סדרת חזיונות שתאר בזכרונותיו. בבית החולים, בערב, ראה אשה יהודיה זקנה שהגישה לו אכל כשר. זו התפתחות חשובה. מנשיות חולה אל דמות נשית אמהית, שמזינה אותו מהמסורת של האנשים שהוא לא מספיק העריך. להזיה זו נלוו סדרת חזיונות בהן הוא עצמו רבי שמעון בר-יוחאי: הוא עצמו זיהה עצמו עם יהודי, כשהוא מצטרף לאנימה בנשואים קדושים, סמל השלמות, כך שהוא התעלה מעל העמדה של 'קטגוריות יהודיות', כשהוא מחבר עצמו מחדש עם ההומניות האוניברסלית, בלבו של הלא-מודע הקולקטיבי. (5, עמ' 201) חזיונות אלה מראים את

השנוי שחל בלבו של יונג, אחרי הודאתו ששגה, ודבריו על אשמה. מחשבות נוספות על המשמעות הפסיכולוגית והמוסרית הניבו את ספרו החשוב: 'תשובה לאיוב'. עד כאן המאמר של שרי.

אני סבורה שהחזיון של האשה היהודיה מציג לפני יונג את ערכה של הנשיות היהודית. וזאת בניגוד לזלזול שביטא יונג מתוך התנשאות מסוימת, כלפי היהדות. דומני שעמידתו של יונג על הרכס בחלום מבטאה עמדת התנשאות, עמדת 'היבריס', אשר היא עצמה חולי של האנימה. כלומר בהתנשאות אין התייחסות רגשית נכונה.

ויותר מכך - האוכל הכשר שהיהודיה מביאה פירושו אוכל שמסייג מתוכו את הטומאה. זו עמדת היהדות שמסמלת מוסריות המבקשת להימנע מן הרע ולדבוק בטוב. העמדה הנשית-אמהית בנפשו של יונג, אשר מקורה ביהדות, היא זו שתוכל מעתה להזין את נפשו. (גם הפרשנות 'הנבואית' של חלומותיו היא 'היבריס', לדעתי). חזיונותיו הקבליים מהווים קומפנסציה מגדילת ערך של היהדות לעומת הזלזול שהשתמע מביטויי האנטישמיות שלו.

לעמידה על הרכס יש פן נוסף: יכולת התבוננות כיכולת רפלקציה. ואמנם העמידה על הרכס בחלום מולידה את השאלה - מה קרה לפרה. כאן זיהוי נקודת המוקד, שאלת המפתח שהיא נקודת מוצא למודעות חדשה, ולשנוי פנימי - כפי שמתאר שרי במאמרו. כמו באגדת הגביע-הגרייל הקדוש (9), החולי והשאלה הנכונה הם נקודת המוצא למודעות שתביא למסע חפוש למען ריפוי.

הבעיה של יונג שלא הבחין בין פסינציה מיצוגי הלא-מודע המיתיים לבין פסינציה מיצוגים אנושיים שמתיימרים להיות ממלאי מקום של הארכיטיפי, שהם אנשים בלועים בארכיטיפי, כמו היטלר. אמא של כיפה אדומה הזהירה אותה, ולכן למרות שבכל זאת נכנסה ליער, כשהגיעה לבית הסבתא ידעה לשאול שאלות, שהן ביטוי למודעות שעומדת על המשמר. יונג שאל את יצוגי הנפש אבל לא את היטלר. הוא לא ראה שהיטלר הוא הזאב מהאגדות שהתחפש כדי להשמיד.

יונג אכן, למרבה הצער, נפל שבי בקסמה של תורתו הוא, משום יכלתה להסביר את הלאומנות הגרמנית, ולא ראה כי הדהדו בה צדדים אפלים עידריים מנפשו שלו. יונג עצמו מתריע על כך, בהקשר לפאוסט, כי ההערצה את ההצלחה עומדת בדרכה של רפלקציה מוסרית ומסכלת קונפליקט אתי (5). יונג, לדעתי, נמשך לקטב העוצמה של ארכיטיפ ווטן, ושכח או הדחיק, לזמן מה, את עוצמתו ההרסנית. וכך כמו רבים אחרים מאז ומעולם, נשבה בכח הצל של הלאומנות. ווטן הוא אל

העולם התחתון, נשמות המתים, ההשראה המגיה והאקסטזה, שהוקרבו לו קרבנות אדם וחיה באכזריות. אפשר לומר שווטן מסמל את ההשראה האכסטטית הנובעת מהלא-מודע (שהוא העולם התחתון) אשר הילכה קסם על יונג, עד כי היה עיוור לקורבנות הנוראים שהלא-מודע תובע כשנשאבים אליו בקסמו האפל. למרבה הצער התקיימו ביונג דבריו שלו - ככל שהעץ גדול כן גדול צילו. הגלוי של עמדותיו האנטישמיות זעזע והכאיב לקהילת היונגיאנים בארץ ובעולם.

בקשתי להראות כיצד טפחה נפשו של יונג על פניו ועימתה אותו עם צד הצל - האופל בקרבו - שהוליכו שולל. לא מקרי הוא כי בתהליך התרפיה על פי יונג ניתן תפקיד חשוב לזיהוי מודע של הצל באישיות האדם, כדי להמעיט ככל האפשר את כוחו הכופיני, וכדי להמעיט השלכות ציליות על העולם.

לא רק שחל ביונג מהפך של הערכה עמוקה ליהדות אלא שתודעת האשמה גרמה לו תמורה מוסרית ויצרה בו תהליך העמקה בשאלות תאולוגיה-אתיקה-מוסר, שבסופו של דבר תרם להבנת הנפש כמחויבת מפנימיותה למוסריות מתוך בת-קול פנימית, מעבר לצו חברתי קולקטיבי.

בכל זאת יש לציין, שבספרו 'תשובה לאיוב' שנכתב כתגובה למלחמת העולם השנייה, תשובתו של יונג לרוע של מלחמת העולם השנייה, היתה ההתמודדות שלו עם הרוע הנאצי, ברמה תאורטית-תאולוגית ארכיטיפלית, ללא התייחסות לצל של עצמו, כמו שנסחף ללא מודעות לפסינציה מהכוח האריכטיפי עצמו שהתממש ברוע.

1. נוימן מ., לבעית האנטישמיות של יונג. שיחות, 1991, 208-201:(3)5.
1. אנקורי מ., יונג והשאלה היהודית. שיחות, 1992, 195-197:(2)6.
2. נוימן מ., תגובה על מאמרו של מיכה אנקורי. שיחות, 1992, 277:(3)6.
4. Sherry. J. the Jews, and Hitler. Spring: An Annual of Archetypal Psychology. Dllas. P. 163- 176
5. Jung, Carl Gustav. 1959. C.W.10. . N Y; Princeton University. Bollingen Series.
6. McGuire W. and Hull. 1978. R. C. Jung Speaking. London. Thames and Hudson.
7. Jung, Carl Gustav. 1972. C.W.8. ; Princeton University .Bollingen Series.
8. Matthews, John. 1981. The Grail – Quest for the Eternal. London: Thames and Hudson.

תגובה של חוה מוריס:

DEar Ruth

I have just re read your aticle with your understanding of Jung's "sick cow" dream .I entirely agree with your interpretation. and if I have time will be glad to use it in the workshop. It was an amazing failure on his part to interpret the dream objectively and not subjectively. Such is the power of denial and the inadequacy of self analysis. . It is not to Jung's credit that he never retracted publicly nor expressed recognition of the significance of the subsequent dreams after his heart attack nor what he owed to Kabbalah in his understanding of alchemy ..

However, it is not Jung , the man, who is of interest What is important is whether there is something in Jungian thinking that can lead to such dangerous fascination with the numinous even when evil. . I want to try to use him as a case example of the danger of our tendency to over empnasise dreams, the unconscious , the irrational and the intuitive at the expence of ego, consciousness and the cognitive (though Jung himself was aware of this.)

Thanks a lot ,

Chava